

Nyelvi genocídium az oktatásban a Kárpát-medencében*

MIKLÓS KONTRA
Linguistic genocide in education in the Carpathian Basin

81`272(4)
81`27:811.511.141:37
342.725

Keywords: linguistic genocide in education; national, ethnic and linguistic minorities in the Carpathian Basin; linguicism; Linguistic Human Rights.

A nyelvi genocídium fogalma

Mindenki jól ismeri az ENSZ Egyezményét a népiirtás büntetetének megelőzéséről és megbüntetéséről (lásd pl. Kardos 2003, 149–50), de a *nyelvi genocídium* fogalmát kevesen ismerik, sok nyelvész sem ismeri. Magyarul a fogalommal először Skutnabb-Kangas tanulmányában találkozhattunk, ebből idézek (1998, 8–9):

„Amikor az ENSZ-ben annak az egyezménynek az előkészítésén dolgoztak, amely később a népiirtás büntetetének megelőzése és megbüntetése tárgyában kelt nemzetközi egyezmény néven vált ismertté, a nyelvi és kulturális genocídiumot mint súlyos, emberiség elleni bűncselekményt együtt tárgyalták a fizikai népiirtással (lásd Capotorti 1979). Mikor a konvenciót végül elfogadták, a nyelvi és a kulturális genocídiumról szóló 3. cikkely nem kapott elegendő szavazatot ahhoz, hogy bekerülhessen az 1948-as végső egyezménybe. Ami viszont megmaradt belőle, az a nyelvi genocídium meghatározása, melyet az ENSZ legtöbb tagállama elfogadásra javasolt. A nyelvi genocídiumot úgy definiálják (3. cikkely 1. pont), mint »annak a megtiltását, hogy a csoport a mindennapi érintkezésben vagy az iskolákban nyelvét használhassa, vagy hogy a könyvnyomtatás, illetőleg a kiadványterjesztés a csoport nyelvén történjék.«

Az ENSZ definíciója értelmében vett nyelvi genocídium világszerte gyakorlat. Egy őshonos vagy kisebbségi nyelv betiltható nyíltan és közvetlenül törvények, börtönbüntetés, kínzás, gyilkosság valamint megfélemlítés által. [...]

Egy kis nyelv használata burkoltan, közvetett módon, ideológiai és szervezeti eszközökkel is tiltható. Különösen Nyugaton [...] éppen az oktatási rendszerek e pusztítás közvetlen végrehajtói. Mindig vannak olyan óvodák és iskolák, ahol az ő-

*Az MTA székházában 2009. augusztus 19-én a Nyelvhasználat és jogi szabályozás a tudomány tükrében című konferencián elhangzott előadás írott változata.

lakos vagy kisebbségi gyermekek mellett nem állnak olyan kétnyelvű tanárok, akik hivatalosan használhatnák a gyermekek nyelvét a mindennapi oktatás és az óvodai kommunikáció eszközeként. Ez ugyanaz, mintha megtiltanák a kisebbségi nyelvek használatát »a napi érintkezések során vagy az iskolákban«. Ez a helyzet jellemző a legtöbb bevándorló és menekült kisebbségi közösség gyermekeire Nyugat-Európa összes országában, az Egyesült Államokban, Kanadában és Ausztráliában éppúgy, mint a legtöbb születő nemzetállam többségében korábban, sőt sokban még ma is.”

Nyelvi genocídium az oktatásban

A nyelvi genocídium egyik kitüntetett színtere az oktatás, különösen az állami közoktatás. Amikor egy A anyanyelvű kisiskolás csak B tannyelvű iskolába járhat, magyarán amikor egy állam bizonyos polgárait megfosztja az anyanyelven történő iskolába járás lehetőségétől, akkor nyelvi genocídium történik. (Az államok ezt azért tehetik meg könnyen, mert az oktatáshoz való jog emberi jog, de az anyanyelvű oktatáshoz való jog nemzetközi jogi értelemben nem az.)

Három mai magyarországi példa

Mielőtt bemutatok három hazai példát, le kívánom szögezni, hogy – ellentétben számos magyar politikussal, kormánytisztviselővel és más véleményhangozatóval – messzemenően egyetértek Kaltenbach Jenővel, aki nemrég a következő nyilatkozott tette: „Magyarországon a kisebbségek helyzete elvileg, a jogi deklarációk szintjén rózsás, de a valóságban lesújtó. [...] Elsorvasztottuk ezeket a kisebbségeket, ez a folyamat még a XIX. század második felében és a XX. század első felében nagyrészt bevégeztetett. Ezt Nyugat-Európában jól tudják, de mi nem szeretünk erre gondolni.” (MTI-közlemény, 2009. július 23.)

Ha egy kisebbségi szülő választhat a lakóhelyén működő többségi tannyelvű és kisebbségi tannyelvű iskola között, akkor emberi jogi szempontból nem éri sérelem. Ha nem választhat, nyelvi emberi jogait¹ sérti meg a hatalom. Amikor 2007. január 22-től forráshiányra és a kis létszámra (15 fő) hivatkozva megszüntették a pusztottlakai román általános iskolát,² akkor a nyelvi genocídium egy esetét valósították meg az illetékesek. Hasonló politikai tett volt az is, amikor a gyulai városi közgyűlés egyetlen gyulai intézmény támogatási kérvényét utasította csak el a 2007. évi pénzügyi támogatások tárgyalásakor: a „N. Bălcescu” Román Gimnáziumét.³ Megjegyzem, hogy az Európa Tanács Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának magyarországi alkalmazásáról szóló 2007. június 20-án elfogadott jelentés 2. pontjában Magyarországnak azt tanácsolták, hogy „javítsák a kisebbségi nyelvek oktatásának pénzügyi helyzetét, és növeljék a források stabilitását” (lásd *Application* 43). Pusztottlakán és Gyulán az ajánlással ellentétes folyamatok zajlanak...

A hazai cigány népesség egy része tannyelvi diszkrimináció áldozata, s ebből következően válik munkanélkülivé. Kemény István 1994-ben végzett cigány vizsgálatából tudjuk, hogy az általános iskola nyolc osztályát el nem végző 25–29 éves romák között „a legnagyobbak és valószínűleg a legfontosabbak az anyanyelv szerinti különbségek” (1996, 74). A nyolc osztálynál kevesebbet elvégzők a magyar anyanyelv

vű cigányoknak 22,9%-át, a román anyanyelvűeknek 41,6%-át és a cigány anyanyelvűeknek 48,2%-át teszik ki. A román és a cigány anyanyelvű gyermekeknek szinte mindegyike kénytelen egy számára idegen nyelven (magyarul) megkezdeni iskolai tanulmányait, mivel Magyarországon cigány tanítók alig találhatók, és a cigány nyelvű oktatás is ritka, mint a fehér holló.

A nem magyar (tehát román/beás vagy cigány) anyanyelvű cigányok között tehát az általános iskolát el nem végzők kétszer annyian vannak, mint a magyar anyanyelvű cigányok között. A cigány anyanyelvűek száma az 1990. évi népszámlálás szerint hazánkban 48 072 volt,⁴ ami nyilvánvalóan alacsonyabb szám a valóságosnál. Kemény (1996, 83) azt is írja, hogy „Egyelőre a roma gyerekek nagy többségénél [...] az a gond, hogy tartós munkanélküliség vár azokra, akik az általános iskolát nem végzik el”. Azt látjuk tehát, hogy a nem magyar anyanyelvű cigány gyerekeket érő tannyelvi diszkrimináció, vagyis az, hogy iskoláikat el sem kezdtetik anyanyelvükön, összefügg iskolázatlanságukkal, ami aztán egész életükre meghatározza helyüket a munkaerőpiacon. Az oktatásban érvényesülő tannyelvi diszkrimináció a magyarországi cigányok egy részét munkanélküliségre kárhoztatja. A magyar állam ebben az esetben a nyelvi genocídium politikáját működteti. Phillipson és Skutnabb-Kangas (1997, 25–26) a következőket írják: „Az iskolák – direkt vagy indirekt módon – nagyon is »megtilthatják a csoport nyelvének használatát a napi érintkezésben vagy az iskolában«. Ha nincsenek kisebbségi tanárok az óvodákban és az iskolákban, vagy ha az oktatás nem a kisebbségi nyelven folyik, akkor a nyelv használata indirekt módon meg van tiltva a napi érintkezésben és az iskolában, ez de facto a nyelvi népirtás politikáját jelenti. Az, hogy az oktatáspolitikai alakítói vagy az érintett tanárok ennek tudatában vannak-e, teljesen más kérdés. Az etnicista és lingvisticista cselekvési módok a többségi társadalmi rend részei, s mint más hegemónikus cselekvési módok, nem egykönnyen diagnosztizálhatók, érthetők meg vagy győzhetők le.”

A hallássérültek oktatásában évszázadok óta két ellentétes felfogás uralkodik. Az *oralizmus* szerint a jelnyelv használata hátráltatja a helyes artikuláció és a szájról olvasás megtanulását, ezért az oralista tanárok a jelnyelvet nem alkalmazzák, esetenként tiltják. A *vizualizmus* szerint a jelnyelv a siketek anyanyelve, az orális nyelv viszont második vagy idegen nyelvük. A vizualista tanárok az akusztikus és a vizuális kommunikáció együttes alkalmazását szorgalmazzák, és a siketeket önálló szociokulturális közösségnek tekintik. Baker–Jones (1998, 563) szerint „A siketeket nagyon gyakran olyan deficit-típusú oktatásban részesítik, amely a hallók nyelvébe és kultúrájába »meríti alá« őket ahelyett, hogy a jelnyelvet mint anyanyelvet használnák.” (Az *alámerítő*, más néven *mélyvíztechnika* oktatásban [angolul: *submersion program*] az iskola az anyanyelvet nem, a többségi nyelvet elégtelen fokban fejleszti, vö. Skutnabb-Kangas 1997, 39–40. Az ilyen megközelítések „nincsenek összhangban a nemzetközi normákkal”.⁵)

A siket gyermekek (egy részének) esetében a hangzó nyelv nem használható, ők természetes anyanyelvként csak egy jelnyelvet tanulhatnak meg. Ha halló szülők siket gyermekükkel nem jelnyelvet használnak (mert nem tanulják azt meg), a gyermeket megfosztják a számára elérhető egyetlen nyelvtől, s ez a gyermek értelmi és érzelmi fejlődését károsan befolyásolja. Ilyen esetben a jelnyelv nem-használata a mentálisan egészséges gyermek nyelvi emberi jogát sérti, jogfosztás. A nálunk ma uralkodó szurdopedagógia (lásd pl. Csányi 1995) a kétnyelvűséget nem hozzáadó,

hanem felcserélő módon közelíti meg, vagyis a hangzó beszédet és a jelnyelvet nem egymást segítő-gazdagító, hanem egymást kizáró viszonyban levőnek képzelem.⁶ Amikor a siket gyermekek megtiltják (megakadályozzák) a jelnyelv használatát, akkor nem az anyanyelv használatához fűződő jogától, hanem bármely nyelv (a nyelv) használatához fűződő jogától fosztják meg!

A ma hatályos közoktatási iránylevekben a „4.3.3. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél” részben a jelnyelv „oktatása a 7. évfolyamtól kezdve valamennyi tanuló számára kívánatos”.⁷ Ha feltételezzük – hatalmas jóhiszeműséggel –, hogy ezt a szöveget nem a siketek megnyomorítására írták bele a NAT-ba, akkor csak a szövegezők és hatályba léptetők végtelen tudatlanságával magyarázhatjuk azt, hogy a 7. osztálytól, tehát 12-13 éves kortól tartják csak kívánatosnak a jelnyelv oktatását. Hosszú lenne felsorolni azt a magyar szakirodalmi listát, melyből mindenki megtudhatja, hogy az ilyen oktatást asszimilációs célokra használják: akik 12-13 éves koráig megfosztanak az anyanyelv iskolai használatának lehetőségétől, azt emberileg alázzák meg, az emberi lét lényegétől fosztják meg. A NAT ezt teszi a magyarországi siketek egy részével. Ha a kormány után a parlament is elfogadja a magyar jelnyelvi törvény tervezetét (lásd Matalin 2009), akkor megszűnhet a magyarországi nyelvi genocídiumnak ez a szelete.

Környező országbeli példák

Amikor idén januárban a Maros megyei tanfelügyelőség kísérletet tett arra, hogy az 1892 magyar nemzetiségű 8. osztályos diák számára mindössze 1400 kilencedik osztályos hely jusson, miközben 3360 román diáknak 4200 hely jutott volna,⁸ akkor a román közoktatásban a nyelvi genocídiumra tettek kísérletet.

Amikor a kárpátaljai Fancsika magyar tannyelvű iskoláját 1970-ben bezárták, akkor nyelvi genocídiumot hajtottak végre az oktatásban.⁹

Az 1990-es években a szerb oktatás „ésszerűsítése” Nagybecskerekben megtiltotta a magyar általános iskolai és középiskolai tagozatokat, a román és szlovák tannyelvű tanítást pedig megszüntette.¹⁰ A kisebbségi tagozatok „ésszerűsítéséről” szóló 1990. évi szerb törvény és annak végrehajtói nyelvi genocídiumot követtek el.

Az állami oktatási rendszernek nyelvi genocídium végrehajtására történő használatában azonban ma térségünkben kétségtelenül Ukrajna jár élen.

Pedagógiai szempontból kulcsfontossága van a *hozzáadó* és a *felcserélő nyelv-tanításnak*. Amikor egy második nyelvet (vagyis: nem-anyanyelvet) oly módon tanítanak valakinek, hogy ennek következtében az anyanyelv tudása és használata nem sérül, de a második nyelv elsajátítása következtében az illető nyelvi repertoárja bővül, akkor hozzáadó nyelvtanítás zajlik. Amikor a második nyelv tanítása az első nyelv (= anyanyelv) kárára történik, akkor felcserélő nyelvtanítás zajlik. Erre az egyik legújabb példát Ukrajnában látjuk, ahol az oktatási tárca vezetőjének, Ivan Vakarcuknak 2008. május 26-án kiadott 461. számú rendelete hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, mely a 2008–2011. közötti évekre érvényes. A cselekvési terv alapján 2008. szeptember 1-jétől a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályában Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fa-

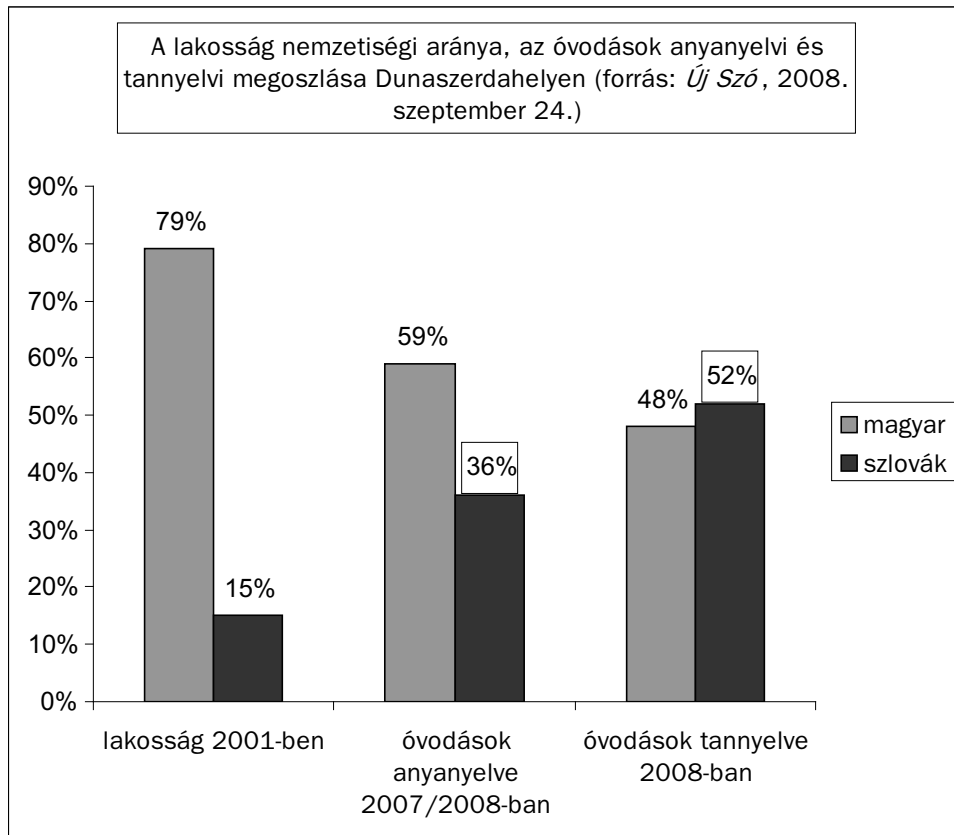
kultatív órák terhére). A 6. osztályban (2009. szeptember 1-jétől) már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására (lásd Csernicskó 2009). Amint Csernicskó (2009, 39) megállapítja: „Ukrajna [...] a mai nemzetiségi és nyelvi sokszínűség helyett inkább a nemzetiségi szempontból színes, ámde nyelviileg homogén (mégpedig ukrán egynyelvű) állam modelljét tekinti mintának. A szovjet internacionalizmus köntösébe bújtatott oroszosítás után az álcázott ukránosítás következik.” Ami ma Ukrajnában zajlik, nem más, mint az államilag szervezett nyelvi genocídium az oktatásban. Pedagógiai szakkifejezéssel az *átirányító* oktatást tették kötelezővé az őshonos nyelvi kisebbségek számára is, ennek fő célja a nyelvi asszimiláció. Gyakran részesítik átirányító oktatásban az Egyesült Államokba bevándorló kisebbségeket is, és ez az a „kétnyelvű” oktatási modell, melyet a Világbank támogatott például 1992-ben Dél-Afrikában (szemben a nyelvi jogi szempontból sokkalta kívánatosabb hozzáadó, anyanyelv-erősítő programokkal, lásd Phillipson 2009).

A mai Szlovákiában nemigen találunk példát arra, hogy az oktatást az erőszakos nyelvi asszimiláció szolgálatába állítsák. Az igaz, hogy a (cseh)szlovák állam évtizedek óta módszeresen és következetesen lingvicensista politikát folytat, s az is kétségtelen, hogy az 1995-ös szlovák államnyelvtörvény lingvicensista volt, mai „javított” változata szintén az. Az államilag támogatott lingvicizmus¹¹ 2006 óta újból virul Szlovákiában. Ennek egyik következménye a sok közül a szlovákiai magyaroknak a szlovákokénál alacsonyabb iskolázottsága: a 2001-es népszámlálási adatok szerint alacsony fokú végzettséggel rendelkezett a szlovákok 19,7%-a, de a magyarok 30,5 %-a, felsőfokú (egyetemi és főiskolai) végzettsége volt a szlovákok 8,2%-ának, de a magyarok 4,5%-ának (Gyurgyík 2006, 54). Magyarul ez azt jelenti, hogy a szlovák állam úgy van berendezve, hogy részben a kisebbségek finanszírozzák a többség oktatását is. Mivel magyarok és szlovákok egyformán fizetnek adót Szlovákiában, de a magyarok lényegesen iskolázatlanabbak, a diszkriminált kisebbség fizeti a domináns többség magasabb iskolázottságának költségeit. Így van ez egyébként Romániában, Szerbiában s persze Magyarországon is.

Noha arra nemigen találunk példát, hogy egy felvidéki településen a 21. században a magyar szülőket megfosztották volna a tannyelvválasztás lehetőségétől, vagyis hogy egy magyar iskolát bezártak volna, minek következtében a magyar gyerekek immár csak szlovák tannyelvű iskolába járhatnának, arra sok példa van, hogy a magyarok nem érvényesítik meglévő nyelvi jogait. A felvidéki magyarok számottevő része nem él a magyar anyanyelvi oktatás jogával és lehetőségével: közismert, hogy a magyar szülők körülbelül egynegyede szlovák tannyelvű iskolába írta gyermekét, „s ezt a szlovákoktól átvett érvrendszerrel indokolja” (Lampl 2008, 118), vagyis: nem jó, ha magyar iskolába jár a gyerek, mert akkor nem tanul meg szlovákul, és nem fog tudni érvényesülni. Erdélyben is hasonló a helyzet. Sorbán Angella (2000) tanulmánya arra is fényt derített, hogy a román tannyelvű általános iskolába járó magyar vagy vegyes családból származó gyermekek egyharmada magyar nyelven kezdte a tanulást (óvoda, 1–4. osztály), majd ez után írtatták át szüleik őket román tagozatra. Kárpátalján is több helyen (pl. Nagydobrony, Verbőc) előfordul, hogy a korábban magyar tannyelvű iskolában a helyi magyar szülők kérvényei alapján indítanak a magyar mellett ukrán tannyelvű osztályt is.¹² Fontos megjegyeznünk, hogy ember jogi szempontból nem találhatunk semmilyen kivétnevelőt abban, hogy például

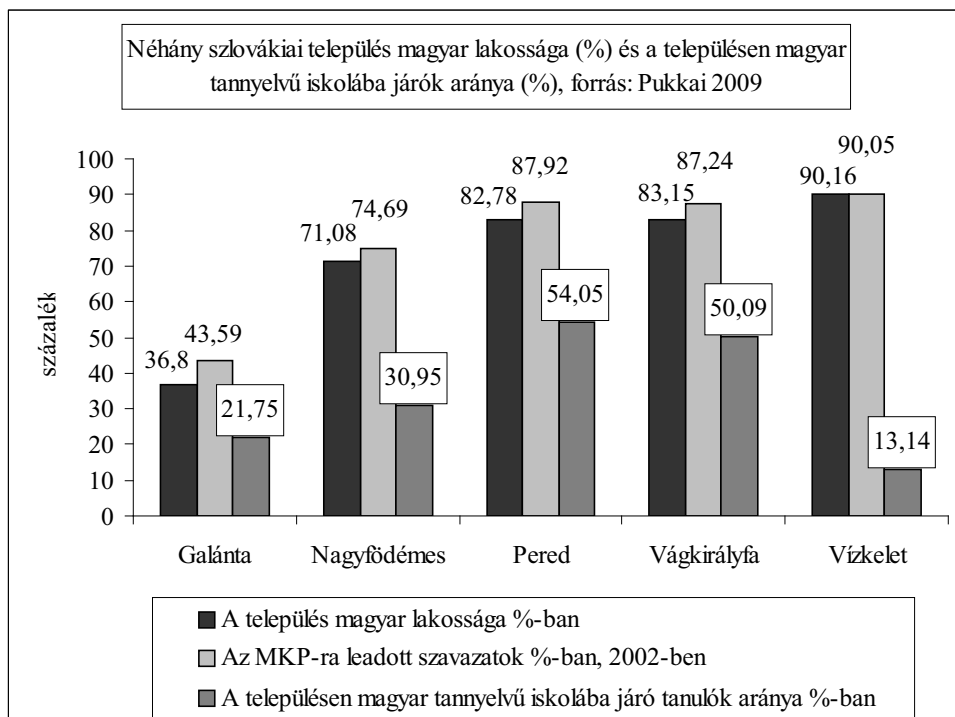
a dunaszerdahelyi magyarok jelentős része asszimilációs pályára állítja óvodás korú gyermekeit, amint ezt az 1. ábra mutatja:

1. ábra. A dunaszerdahelyi lakosság nemzetiségi megoszlása, valamint az ottani óvodások megoszlása anyanyelv és tanyelv szerint¹³

Az ilyen esetekben nem a többségi nemzet által működtetett nyelvi genocídium okozza a magyarok fogyását (hisz a magyar szülőknek van lehetőségük a tanyelv megválasztására), hanem a bizonyára jó szándékú, de a választásuk következményeit felmérni képtelen magyar szülők. És ők sokan vannak, nagyon sokan. Pukkai László (2009, 130–131) adataiból szerkesztettem a 2. ábrát:

2. ábra. Néhány szlovákiai település magyar lakosságának aránya és a magyar tan-nyelvű iskolába járók aránya

Skutnabb-Kangas (2000, 502) szerint egy nyelvi emberi jogi nyilatkozatnak többek között azt is tartalmaznia kellene, hogy „minden anyanyelvcsere önkéntes (beleértve, hogy az érintettek tudatában vannak az anyanyelvcsere hosszú távú következményeinek is), nem kierőszakolt”. A galántai, nagyfödémesi, peredi stb. magyar szülők döntései többé-kevésbé önkéntesek, de nem állíthatjuk, hogy a szülők tisztában vannak döntéseik hosszú távú következményeivel. S ezért nem a szlovák nacionalisták felelősek, hanem azok a magyarok, akik szakszerűen és hatékonyan tájékoztathatnák őket e döntés várható következményeiről, de nem teszik.

Jegyzetek

1. Nyelvi emberi jogok abban az értelemben (ma még?) nem léteznek, ahogyan léteznek emberi jogok, mivel az ENSZ elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát 1948-ban, de még messze vagyunk attól, hogy elfogadjon egy nyelvi emberi jogi nyilatkozatot is. Mindazonáltal a nyelvi emberi jogokról szóló nemzetközi szakirodalom az utóbbi évtizedekben jelentős méretűre nőtt, magyarul lásd pl. Kontra (2004).
2. Vö. *Romanian Global News*, 2007. január 9. Az olyan állítások, hogy „A magyarok olyan jogokat követelnek maguknak a határon túl, amelyeket határon belül nem biztosítanak”, nem teljesen légből kapottak. Aki valamelyest ismeri a hazai nemzetiségek múltját s jelenét, tudja, hogy a nyelvi emberi jogok tekintetében Magyarországnak bőven van söpör-

nivalója a maga háza táján. Nyelvi emberi jogi szempontból semmi különbség nincs egy negyedi (Szlovákia) magyar, egy pusztai lakosai román és egy alsószentmártoni cigány között. Pontosabban: vannak köztük különbségek az elszenvetett jogsértések tekintetében, de nem lehet különbség abban, hogy melyiküket milyen jogok illetnek meg. Aki szerint „az erdélyi magyarságot egészen más (különb) jogok illetik meg az anyanyelvi iskoláztatásban, mint például a magyarországi cigányokat” (lásd Kontra 1991, 7), az kulturális rasszista vagy szimplán csak ostoba ember, akinek fogalma sincs a mai európai sztemderdekről, például a *Hágai ajánlásokról*. Az igaz, hogy a romániai magyarok esetében korábbi használati színterekről (pl. egyetem, közigazgatás, igazságszolgáltatás) szorították és szorítják ma is ki a magyart, a magyarországi cigányok esetében viszont nem erről van szó (mert nálunk még mindig nincs empátia, stratégia és cselekvőképesség a nem-magyar-anyanyelvű cigányok nyelvi jogainak érvényesítésére). Vagyis az első esetben a korábbi jogokat szűkítik, a másodikban viszont meg se adja a többség a jogot a kisebbségnek – ez a különbség azonban nyelvi emberi jogi szempontból egyszerűen irreleváns.

3. Vö. *Foaia Românească*, 2007. november 16. 4. p.
4. A 2001. évi népszámlálás szerint pedig 48 685-en vallották magukat „cigány anyanyelvűnek”. Valójában ez a szám a cigány anyanyelvűek és a beás anyanyelvűek együttes száma. A beás cigányok beás nyelve a románnak egy archaikus nyelvjárása. Amikor a hazai kisebbségek anyanyelvi felsorolásában a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) a beás és a *romani* válaszokat egyaránt a *cigány* megjelölésű adatok között szerepelteti, annak ellenére, hogy a beás és a romani (= cigány) nyelv az indoeurópai nyelvcsalád külön ágaiba tartoznak (mivel a beás a kentum-ág latin nyelvei közé tartozik, a cigány viszont a szatem-ág ind nyelvei közé), akkor homogenizál. Feltehető, hogy a KSH az 1993. évi kisebbségi törvény szövegét követi, de ez nem mentség, hiszen ha a cigányt és a beást összevonják, akkor még inkább összevonhatnák a szerbet és a szlovákat (mint szláv nyelveket), vagy összevonhatnák a németet és a románt (mint a kentum-ághoz tartozó nyelveket). A KSH ezen eljárása hozzájárul a beások láthatatlanná tevéséhez (vö. Phillipson–Skutnabb-Kangas 1997, 25). Ily módon a KSH eljárása diszkriminatív, más szóval lingvicista: egyes nyelveket összevon a táblázatokban, másokat nem. A romani és beás nyelvek ilyen együttes kezelését a magyar jelentést értékelő strasbourgú szakemberek is kifogásolták a Magyar Kormánynak A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájával kapcsolatos jelentése kapcsán (lásd *Application* 9).
5. *Hágai ajánlások* 17. p.
6. Bartha–Hattyár–Szabó (2006, 897) ezt írják: „A siketoktatás hazánkban a mai napig erősen oralista elveken nyugszik. A siketség a hallás hiányából eredő probléma, amelyet a hangzó magyar nyelvre alapozott fejlesztő technikákkal kell korigálni. A kétnyelvűség filozófiája hivatalosan nem jelenik meg a nevelési-oktatási folyamatban. A siketek hét speciális iskolájában többnyire halló tanárok tanítanak, akik a jelnyelvnek a magyar nyelv elsajátítására gyakorolt káros hatására hivatkozva – hivatalosan – tiltják a jelnyelv használatát az iskolai tanulás folyamatának első, érzékeny szakaszában, akkor, amikor azt leginkább szükséges volna támogatni.”
7. 2/2005. (III.1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. *Magyar Közlöny*, 2005. március 1. (26. szám) 967–1040. p. Idézet: 992. p.
8. Lásd „Diszkriminációgyanús a Maros megyei tanfelügyelőség döntése.” *Krónika*, 2009. január 25.
9. 2001-ben Fancsika 2059 lakosából 770 volt magyar nemzetiségű. A magyar nyelvet 1991-től kezdték újra tanítani a faluban – fakultációként, az ukrán tannyelvű iskolában (lásd Karmacs 2009).
10. Lásd „Magyar osztályok (újra) vannak”... *Magyar Szó*, 2009. január 24.

11. A *lingvicitizmus* a rasszizmus, szexizmus stb. analógiájára alkotott szakkifejezés, nyelvi alapon meghatározott embercsoportok közötti diszkriminációt jelent.
12. Csernicskó István személyes közlése, 2009. augusztus 5.
13. „Csökken a magyar ovisok száma.” *Új Szó*, 2008. szeptember 24.

Irodalom

- Application = Application of the Charter in Hungary*. 3rd monitoring cycle. ECRML, 2007. 5. Strasbourg, 20 June 2007.
- Baker, Colin–Jones, Sylvia Prys 1998. *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon/Philadelphia, Multilingual Matters.
- Bartha Csilla–Hattyár Helga–Szabó Mária Helga 2006. A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv. In Kiefer Ferenc (főszerk.): *Magyar nyelv*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 852–906. p.
- Capotorti, Francesco 1979. *Study of the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. New York, United Nations.
- Csányi Yvonne 1995. Gondolatok a jelnyelv alkalmazási lehetőségeiről a súlyos fokban hallássérült gyermekek és fiatalok nevelése során. *Gyógypedagógiai Szemle*, 1995. 2. sz. 105–114. p.
- Csernicskó István 2009. Az ukrainai oktatáspolitikai a nyelvi asszimiláció szolgálatában. *Korunk*, 2009. 2. sz. 33–40. p.
- Gyurgyik László 2006. *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Hágai ajánlások = A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások és értelmező megjegyzések* 1996. The Hague, Interetnikai Kapcsolatok Alapítvány.
- Kardos Gábor 2003. Az emberi jogokat védő nemzetközi jogi intézmények. In Halmai Gábor–Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 137–189. p.
- Karmacs Zoltán 2009. Kutatási beszámoló: Egy család – két nyelv. (2008/A/02 sz. pályázat). Kézirat, készült az MTA Határon Túli Magyar Tudományos Kutatások Kuratóriuma számára.
- Kemény István 1996. A román és az iskola. *Educatio*, 1996. 1. sz. 71–83. p.
- Kontra Miklós 1991. Előszó. In uő (szerk.): *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*. Budapest, Magyarágkutató Intézet, 7–10. p.
- Kontra Miklós 2004. Nyelvi emberi jogi polémiák. *Korunk*, 2004. 11. sz. 103–114. p.
- Kontra Miklós 2009. A nyelvi genocídium fogalma és mai magyarországi megvalósulásai/megvalósításai. *Kritika*, 2009. 5. sz. 22–25. p.
- Lampl Zsuzsanna 2008. *Magyarok és szlovákok: Szociológiai tanulmányok nem csak az együttélésről*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Matalin Dóra 2009. „Önálló nyelv lehet a jelbeszéd.” *Népszabadság*, 2009. július 30. 4. p.
- Phillipson, Robert (2009). English: from British empire to corporate empire. Kézirat.
- Phillipson, Robert–Skutnabb-Kangas, Tove 1997. Nyelvi jogok és jogsértések. *Valóság*, 1997. 1. sz. 12–30. p.
- Pukkai László 2009. Melléklet: Kiút a megmaradásba. In Tóth Károly (szerk.): *Hatékony érdekvégyesítést*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 121–138. p.
- Sku[n]tinnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1998. Nyelvi sokféleség, emberi jogok és a „szabad piac”. *Fundamentum*, II. évf. 1–2. sz. 7–25. p.

Skutnabb-Kangas, Tove 2000. *Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights?* Lawrence Erlbaum, Mahwah, N.J.

Sorbán Angella 2000. „Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen”: Az asszimiláció természetrajzához. *Magyar Kisebbség*, 2000. 1. sz. 167–180. p.

MIKLÓS KONTRA

LINGUISTIC GENOCIDE IN EDUCATION IN THE CARPATHIAN BASIN

When the United Nations did preparatory work for what later became known as the Genocide Convention, linguistic and cultural genocide were in fact discussed alongside physical genocide. One example constituting cultural genocide was specified as “Prohibiting the use of the language of the group in daily intercourse or in schools, or the printing and circulation of publications in the language of the group” (Skutnabb-Kangas 2000, 316). In many countries public education is the prime arena where linguistic genocide is committed. This paper presents three such cases in Hungary today: the closing down of the Rumanian school in Pusztatölke in 2007, how some Gypsies are deprived of the right to mother-tongue-medium education and become unemployed for life as a consequence, and the banning of Hungarian Sign Language in schools for the Deaf. Examples in Hungary’s neighboring countries include: (a) the education authorities in Mureş/Maros County, Rumania, planning only 1400 places for Hungarian-medium 9th graders when there were 1892 8th graders in 2009, (b) the “rationalization” of Serbian education in Zrenjanin/Nagybecskerek, Serbia following the implementation of the Serbian Education Law of 1990, and (c) the ongoing Ukrainianization of public and higher education in Ukraine. Although linguistic discrimination in (Czecho)Slovakia in the last several decades has undeniably hurt the national minorities, in Slovakia today there are no examples of linguistic genocide in education for Hungarians. When many ethnic Hungarian parents choose to send their children to Slovak-medium schools, Human Rights are not violated. However, one of their Linguistic Human Rights, “that any change of mother tongue is voluntary (includes knowledge of long-term consequences), not imposed” (Skutnabb-Kangas 2000, 502) is very likely violated, because such parents are ignorant of the long-term consequences of their choice.